

Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ προϋποθέσεις τῆς τοῦ θεοποιοῦ φωτὸς θεωρίας

ΠΡΕΝΤΡΑΓ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ -
ΖΛΑΤΚΟ ΜΑΤΙΤΣ

Πρόλογος

Τὸ θέμα τὸ ὁποῖον συχνῶς ὑφίσταται ὡς τὸ κρυπτὸν περιεχόμενον μερικῶν ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων εἶναι ἡ διαφοροποίησις τῶν δύο οὐσιαστικῶς ἠνωμένων πραγματικότητων. Πρόκειται περὶ τῆς διαφοροποιήσεως ἀνάμεσα εἰς τὴν ἀσκητικὴν καὶ εἰς τὴν τελετιστικὴν (συμβολικὴν) ἀντίληψιν τοῦ θέματος τῆς τοῦ θεοποιοῦ φωτὸς θεωρίας. Ἔχουμε πρωτίστως ὑπ' ὄψιν μας ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ ἀπαιτεῖ καὶ τὸν εὐρύτερον χῶρον ἀπὸ τὸ τοῦ παρόντος ἄρθρου. Τούτου ἕνεκεν ἡ προχωροῦσα θεματικὴ εἰσήγησίς μας θὰ βασίζεται μόνον εἰς τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς ἐσωτερικῆς ἐνώσεως πασῶν τῶν θεογνωστικῶν καὶ θεολογικῶν περιεχομένων. Ἡ ἔνωσις αὐτὴ εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ καθ' οὐσίαν ἐνωτικῶν θεοῖδρυνμένου ὑπαρξιακοῦ ὀρίζοντα, τουτέστιν ἐντὸς τοῦ ἰδίου τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ, ἀγιοπνευματικῶς κοσμοποιημένου καὶ ἐν χρόνῳ ἀνθούοντος ὡς τὸ μυστήριον τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἥτοι τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ τελετιστικὴ σχέσις μεταξὺ τῆς θεογνωσίας καὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως εἰς τὴν θεολογίαν τοῦ Μωυσέως

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀποφαίνει τὴν δυναμικὴν σχέσιν μεταξὺ τῆς τοῦ ὄντος Θεοῦ θεωρίας, καὶ τοῦ τελετιστικοῦ (συμβολικοῦ) τρόπου τῆς ὑπάρξεως. Κατευθύνων τοιοῦτοτρόπως τὰ στοιχεῖα τοῦ καθ' ὅλου μυστηρίου τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου, ὁ Μωυσῆς συσχετίζει φυσικῶς τὴν θεωρίαν, ἢ μᾶλλον τὴν Θεοῦ ἀποκάλυψιν, μὲ τὰ ἰδιαίτερα θεοῖδρυνμένα συμβολικά, δηλαδὴ ἐσχατολογικο-ἱστορικά (τελετιστικά) ἀποτελέσματα. Πρόκειται περὶ τῶν συμβολικῶν

ἀποτελεσμάτων, τουτέστιν καὶ αἰσθητικῆς πλευρᾶς τῶν προοδικῶν δράσεων τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων. Ὑπονοεῖται ὅτι αἱ πρόοδοι τῶν θείων θελημάτων γίνονται δραστηριοποιούμενοι εἰς τὸν συγκεκριμένον τόπον καὶ τὸν χρόνον.

Πρωτίστως, κατὰ τὴν τοῦ Μωυσέως διδασκαλίαν, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δωρίζει τὸ ὄν, καὶ τὴν κίνησιν τῶν ὄντων. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Κύριος λέγει, τότε τὰ ὄντα ἔρχονται καὶ κρατῶνται εἰς τὴν ὑπαρξιν (Γεν. 1). Ἐπίσης, ὅταν ὁ Κύριος ὁμιλεῖ μὲ τοὺς ἐκλεκτούς, ὁ Λόγος Αὐτοῦ καρποφοροποιεῖται, ἐπειδὴ δημιουργεῖ τὴν δυναμικὴν, θεανδρικήν, ἤτοι τελεστικήν (συμβολικὴν) σχέσιν μεταξὺ τοῦ Ἀπεριγράπτου (τοῦ Ἀκτίστου) Θεοῦ, καὶ τῆς τοῦ προσωπικοῦ εἶδους ὄρατῆς κτίσεως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι εἰς τὰ ὑπαρξιακὰ πλαίσια ἐντὸς τοῦ κόσμου, ἐντὸς ἐνὸς συγκεκριμένου προσωπικοῦ τρόπου ὑπάρξεως, ὁ Ἀπερίγραπτος ἀποδεικνύει τὴν παρουσίαν Αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δημιουργεῖ συγκεκριμένην τελεστικὴν ζωὴν, θεοϊδρῶν τὴν συμβολικὴν ὁδὸν πρὸς Ἐαυτοῦ, ἐπικαλούμενος τοῦς ἀνθρώπους μὲ τὰ συμβολικὰ λόγια (τὰ ὁποῖα ὁ Μωυσεὺς τοποθετεῖ εἰς τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ): «Ἀδάμ, ποῦ εἶ;» (Γεν. 3, 9). Ἡ ἐμφάνισις τῶν λόγων τοῦ Κυρίου μετὰ ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα δὲν κρατεῖ καὶ ζωοποιεῖ μόνον τὴν κτίσιν, ἀλλὰ μεταδίδει καὶ τὴν δυνατότητα τοῦ διαφορητικοῦ τρόπου ὑπάρξεως· οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου δηλαδὴ δραστηριοποιοῦν ἐντὸς τοῦ κόσμου αὐτοῦ τὰ συμβολικὰ πρότυπα τοῦ ἐνωτικοῦ θεαρχικοῦ τρόπου ὑπάρξεως. Ἡ ἀλλαγὴ διαφορῶν μεταπτωτικῶν τρόπων ὑπάρξεως ὡς ἡ ἀφορμὴ τῶν ἀποκαλύψεων τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἐκλεκτούς (ἀναλόγως πρὸς τὰς δυνατότητας τοῦ καθενός) φαίνονται καθαρῶς ἀπὸ τὴν τοῦ Θεοῦ διαταγὴν πρὸς τὸν Μωυσεῖν (εἰς τὸν γνόφον «οὗ ἦν ὁ Θεός» - Ἔξ. 20, 21): «καὶ ποιήσεις μοι κατὰ πάντα ὅσα σοι δεικνύω ἐν τῷ ὄρει, τὸ παράδειγμα τῆς σκηνῆς καὶ τὸ παράδειγμα πάντων τῶν σκευῶν αὐτῆς» (Ἔξ. 25, 8). Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶχαν ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τὸ θεοϊδρῶν παράδειγμα τῆς οὐρανίας ζωῆς αὐτῶν, ἀνάλογον πρὸς τὰς τελεστικὰς δυνατότητας αὐτῶν (βλ. Ἔξ. 20, 18-26).

Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὡς ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, ὁ Μάξιμος Ὁμολογητῆς, ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ οἱ ἄλλοι μαρτυροῦν ὅτι ὁλόκληρη ἡ βιβλικὴ θεολογία παρουσιάζει τὰς σωτηριώδεις προόδους τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τοῦ κόσμου. Ἀφ' ἐνός μὲν, οἱ σωτηριώδεις πρόοδοι τῆς Πρόνοιας τοῦ Θεοῦ πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ ὑφίστανται ὡς συμβολικῶς μορφούμενον πλῆθος, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν ἀλλοιῶς νὰ ἔχουν καμίαν ιδέαν περὶ τοῦ Θεοῦ. Αἱ γνωσιολογικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου ἔλκουν τὰς ἀναλόγους πα-

ραστάσεις πρὸς τὸ γνωρίζειν, διότι καὶ ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ὑφίσταται ὡς κατ' ἐξοχὴν συμβολικὸν κτίσμα τοῦ Θεοῦ. Ἄφ' ἑτέρου δέ, οἱ σωτηριώδεις πρόοδοι τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ δυναμώνουν τὸν μετεχόμενον νὰ ἐξίσταται ἔτι καὶ ἔτι ἐκ τοῦ κόσμου τῶν πολλῶν ἐγκωσίων καὶ νὰ ἐνωθεῖ συμβολικῶς μὲ ὄλους τοὺς μετεχομένους διὰ μέσου τοῦ θεοῖδρουμένου τρόπου ἐνώσεως.

Ὅπως σὲ ἓνα ἐπίπεδον ὄλα τὰ κτιστὰ ὄντα παρουσιάζουν καὶ τὸ λογικὸν σφράγισμα τοῦ Κτίζοντος αὐτῶν, τοιουτοτρόπως, ἀλλὰ σὲ διαφορετικὸν ἐπίπεδον, ἢ ἀποκάλυψις τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων ὡς τὸ θεοῖδρυμα τῆς ὁδοῦ τῆς σωτηρίας, συνεισφέρει τὰ στοιχεῖα τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν ἱστορικῶς, ἐν μορφῇ τῶν θεολατρευτικῶν, δηλαδὴ τελετικῶν συμβόλων. Οἱ ἱστορικοὶ πρόοδοι τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων περιγραφόμενοι ἐν τῷ νόμῳ καὶ τοὺς προφήτας παρουσιάζουν συμβολικὰ ἀπεικονίσματα ὑπερφυσικῶν ὄντων, πραγμάτων καὶ στοιχείων.

Ἀνάλογη προοπτικὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης

Αἱ μαρτυρίαι τῆς Καινῆς Διαθήκης κατ' ἐξοχὴν ἀποδεικνύουν τὴν στενοτάτην σχέσιν μεταξὺ τοῦ *θείου* καὶ *τελεστικοῦ*. Φαίνεται ὅτι οἱ εὐαγγελισταὶ παρουσιάζουν ὄλους τοὺς λόγους καὶ ὄλας τὰς κινήσεις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς συγκεκριμένας θεολατρευτικὰς θεουργίας. Τὰς θεουργίας τοῦ Κυρίου πάντοτε παρακολουθεῖ ἡ ἱερὰ τάξις, ὥστε αἱ θεουργία τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ περιέχουν πρωτίστως τὴν ἱερὰν φύσιν καὶ τάξιν. Μετὰ ἀπὸ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἁγίαν Ἀνάληψιν, ἢ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ προχωρεῖ διὰ μέσου τῆς ἱστορίας νὰ ἀποκαλύπτει τὴν τοῦ Χριστοῦ θεοῖδρουμένην ἱερὰν τάξιν, εἰς τὴν ὁποίαν βασίζεται καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξαρτᾶται ἡ ὑπαρξις ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου. Ἀκολουθῶν ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν θεοῖδρουμένην κατεύθυνσιν τῶν βιβλικῶν λογίων καὶ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης ὀνομάζει τὰ ἱερὰ μυστήρια «αἰσθητικὰ σύμβολα»¹. Κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ δὲν εἶναι ἄπονον νὰ παρουσιάζονται τὰ θεῖα μυστήρια διὰ μέσου τῶν αἰσθητῶν συμβόλων. Τούτου ἕνεκεν ὁ Διονύσιος λέγει: «...οὐδὲν ἀπρεπὲς ἢ ἀνίερρον ... ἀλλ' ἄξιοθέου θεωρίας αἰνίγματα φυσικοῖς καὶ ἀνθρωποπρεπέσιν ἐσόπτροις εἰκονιζόμενα»².

1. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Ἐπιστολὴ θ'*, PG 3, 1104B.

2. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, PG 3, 397A.

Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ὁμοίως γράφει: «διὰ σωματικῶν συμβόλων τὰ νοερά καὶ θεῖα καὶ πνευματικὰ τυποῦντας καὶ καλοῦντας καὶ ἀνιχνεύοντας»³.

Διὰ μέσου τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ ὁ Διονύσιος μεταφέρει τὴν κατ' οὐσίαν βιβλικὴν παράδοσιν τοῦ φωτός, τὸ ὁποῖον συσχετίζει μὲ τὸ προσωπικὸν ἐνοποιητικὸν ἔργον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ ὁποῖου ἀποκαλύπτεται καὶ τὸ νόημα τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως καὶ ἡ σωστικὴ πορεία τῆς θεοῖδρυμένης τοῦ Θεοῦ Προνοίας. Ἐδῶ ἐπιβάλλεται τὸ βασικὸν ἐρώτημα: ποῦ αἱ θεῖαι ἐνέργειαι τοῦ Χριστοῦ εἶναι παροῦσαι ἐντὸς συμβολικῶν τάξεων τῆς Ἐκκλησίας ὡς τῆς θεοῖδρυμένης σωστικῆς πραγματικότητος;

Ἡ φωτιστικὴ φύσις τῆς τοῦ ἁγίου μυστηρίου θεογενεσίας

Ἡ παράδοσις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διατηρεῖ στενῶς τὴν σχέσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Αὐτοῦ φωτός, ὅπως εἰς τοὺς λόγους: «ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε» (*Ψαλ.* 4, 7), ἢ, «ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς» (*Ψαλ.* 35, 10), κ.τ.λ. Προφανῶς καὶ ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις συνδέει τὸ σύμβολον τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος καὶ μὲ τὸν Χριστὸν καὶ μὲ τὸ φῶς. Ὑπονοῶν μίαν τέτοιαν προοπτικὴν ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐξέφρασε καὶ τὸν χριστοκεντρικὸν καὶ τὸν φωτοκεντρικὸν χαρακτήρα τοῦ ἁγίου μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος ἐπειδὴ τοῦτο τὸ μυστήριον συνέχει καὶ τὴν σχετικὴν φωτονυμίαν. Ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφει ὅτι βαπτίζομεθα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ (*Κολ.* 2, 12), ἀλλὰ καὶ λέγει τό: «ὄσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε» (*Γαλ.* 3, 27). Ὁ ἀπόστολος ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν, θεωρεῖ τὴν ὑπαρξιν τῆς κτίσεως ὡς ἐν Χριστῷ φωτοκεντρικὴ λέγων: «τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτός φανεροῦνται, πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστίν. διὸ λέγει: ἔγειρε, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός» (*Ἐφ.* 5, 13-14). Πάλιν, ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης ἀναφέρει (πρὶν ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς ἐνανθρωπίσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ) τὰ λόγια τὰ ὁποῖα μέχρι σήμερον ἐπικρατοῦν εἰς τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος: «Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον» (*Ἰω.* 1, 9). Ἡ σχέσις τοῦ ἁγίου συμβόλου τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ φωτός παριστάνει ἀκριβῶς τὸν σύνδεσμον τοῦ φωτός μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, διότι τὸ φῶς ὑφίσταται ὡς ἓνα

3. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζόντων*, ΕΠΕ 2, σελ. 140, 19.

ἀπὸ τῶν πολλῶν ὀνομάτων Αὐτοῦ (βλ. *Ματθ.* 4, 16. *Λουκ.* 2, 32. *Ίω.* 1, 4-9. 8, 12. 9, 14. 12, 35-36. 2. *Κορ.* 4, 6, κ.τ.λ.).

Ἀκολουθῶν τὴν ἀγιογραφικὴν καὶ ἀποστολικὴν παράδοσιν, ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης ὀνομάζει τὴν τέλεσιν τοῦ ἁγίου μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος «τὴν *ἱεράν τῆς θεογενεσίας τελετήν*, ἐπειδὴ πρῶτον φῶτος μεταδίδωσι, καὶ πασῶν ἐστὶν ἀρχὴ τῶν θείων φωταγωγιῶν, ἐκ τοῦ τελουμένου τὴν ἀληθῆ τοῦ φωτισματος ἐπωνυμίαν ὑμνοῦμεν»⁴. Γενικῶς θεωρούμενον, ἡ τῆς βίβλου χριστοκεντρικὴ ἔννοια τοῦ φωτός, θεοϊδρυμένη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, μεταφέρεται εἰς τοὺς νεοφωτιστούς· τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ χριστιανικὴ ζωὴ εἶναι ἡ ὑπαρξις τῆς ἐν τῷ φωτὶ χάριτος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀρχαία χριστοκεντρικὴ ὀνομασία τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος ἦταν ἀποκλειστικῶς τὸ τοῦ ἀρχοῦντος ἐπισκόπου τελετούργημα. Μία τέτοια μαρτυρία εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν γεγραμμένων λόγων τοῦ Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου: «ὅπου ἂν φανῆ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω ὡσπερ ὅπου ἂν ᾗ Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. οὐκ ἔξόν ἐστιν χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν οὔτε ἀγάπην ποιεῖν» (*Σμυρ.* 8, 2). Ἐπίσης, τὰ πρῶτα λόγια τοῦ διακόνου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς θείας εὐχαριστίας (πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκφώνησιν *Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία...*) ἀποκαλύπτουν τὴν χριστοκεντρικὴν, ἢ μᾶλλον χριστοφωτιστικὴν ὀνομασίαν τοῦ ἰδίου τοῦ ἐπισκόπου· «οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς τὸ σὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν τὰ καλὰ ἔργα σου καὶ δοξάσωσιν τὸν πατέρα τὸν σὸν τὸν ἐν οὐρανοῖς» (*Ματθ.* 5, 16).

Ἡ θεολογία τοῦ φωτός συνδέεται στενῶς μὲ τὴν συμβολικὴν (τελεστικὴν) πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ πορεία, ἥτοι τὸ *πάσχα* τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην ἀρχίζει διὰ τοῦ συμβόλου τοῦ φωτισματος, ἀποτελεῖ τὴν ὄντολογικὴν, δηλαδὴ ὑπαρξιακὴν εἰσαγωγὴν πρὸς ὅλας τὰς ἐπομένας φωταγωγίας. Ἐὰν ἡ μεταφορὰ τοῦ φωτός εἰς τοὺς πιστοὺς εἶναι ἡ κοινὴ πραγματικότης ἰσχύουσα δι' ὅλα τὰ ἱεραρχικὰ σύμβολα, τότε τὸ φῶσιμα διαμερίζει τὸ πρῶτον φῶς εἰς τὸν φωταγωγούμενον, μὲ τὸ ὁποῖον αὐτὸς θεωρεῖ ὅλα τὰ

4. Ὑπὸ τοῦ ὄρου *θεογενεσία*, ὁ Ἀρεοπαγίτης ἔχει ὑπ' ὄψιν τὴν θεοειδῆ γένεσιν τῶν βαπτισμένων, τουτέστιν, τὴν ὑπαρξιν τῶν *νεοφωτιστῶν* κατὰ τὰ θεῖα πρότυπα τῆς ὑπάρξεως ἀναλόγως πρὸς τὰς δυνατότητας τοῦ καθενὸς τῶν μετεχομένων. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, PG 3, 425A. Αἱ ἀκολουθίαι ἀφιερωμένα εἰς τὴν ἐορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεταμορφώσεως, περιέχουν πολλὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα τὸ φῶς ταυτίζεται μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου.

ἄλλα ἱερὰ μυστήρια⁵. Διὰ τὸν νεοφώτιστον ἢ ἀκολουθία τῆς θεογενεσίας, τουτέστιν τοῦ βαπτίσματος, παριστάνει ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν τὸ ἱεραρχικὸν σφραγισμα τῆς κοινωνίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν, γίνεται ἀπὸ «τῶν ἱερέων ἢ σωτηριώδης ἀπογραφὴ, τοῖς σωζομένοις αὐτὸν ἐγκαταλέγουσα, καὶ μνημοσύνοις ἱεροῖς ἀνατιθεῖσα πρὸς αὐτῶ καὶ τὸν ἀνάδοχον, ὡς τοῦ ζωοποιοῦ πρὸς ἀλήθειαν πορείας, τὸν μὲν, ἔραστην ἀληθῆ καὶ συνοπαδὸν ἡγεμόνος ἐνθέου· τὸν δὲ ἀπλανῆ ταῖς θεοπαραδότοις ἡγήσει τοῦ ἐπομένου χειραγωγόν»⁶. Κατὰ τὸν ἅγιον Βασιλεῖον τὸν Μέγαν, τὸ βάπτισμα εἶναι ἡ δύναμις ἄγουσα πρὸς τὴν ἀνάστασιν⁷, καὶ διὰ τὸν Μακάριον τῆς Αἰγύπτου ὁ Χριστὸς εἶναι «ὁ καλὸς ζωγράφος ... (ὁ ὁποῖος) ζωγραφεῖ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐπουράνιον ἄνθρωπον, ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τοῦ φωτός, τοῦ ἀνεκλαλήτου, γράφει εἰκόνα οὐράνιον...»⁸, καὶ «ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ καὶ θεϊκοῦ Πνεύματος, καὶ γένος ἐπουράνιον καὶ βασιλικὸν γένηται, καὶ τέκνον Θεοῦ ... τὸν ἐπουράνιον καὶ πολυτίμητον μαργαρίτην, τὴν εἰκόνα τοῦ φωτός τοῦ ἀλαλήτου ἧτις ἐστὶν ὁ Κύριος, οὐ δύναται φορέσαι, βασιλέως υἱὸς μὴ γενόμενος»⁹.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, τὸ βάπτισμα ὑφίσταται ὡς ἡ πρόσληψις τοῦ νεοφωτίστου εἰς τὸν κόσμον τῶν ἱερῶν συμβόλων, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶναι παρὼν. Ταντοχρόνως, τὸ βάπτισμα συμβολικῶς ἀντανακλᾷ καὶ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος κτίσιν τοῦ κόσμου, διότι ὁ νεοφώτιστος εἰσέρχεται εἰς τὸν πραγματικὸν κόσμον, ἐπειδὴ προηγουμένως παρίστανε ἓνα μέρος τοῦ κόσμου ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε μονίμως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων¹⁰. Ἐδῶ πρόκειται βεβαίως περὶ τῆς τοῦ σκότους ζωῆς τὴν ὁποῖαν ἡ Ἐκκλησία δὲν θεωρεῖ ὡς ζωὴ. Τοῦτο μαρτυροῦν τὰ λόγια τοῦ Ἡσαΐα: «ὁ λαὸς

5. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, PG 3, 452BC.

6. ΙΔΙΟΥ, 400D.

7. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΕΓΑΣ, ΕΠΕ 6, 248.

8. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ, *Ἡ ὁμιλία λ'*, PG 34, 724B.

9. ΙΔΙΟΥ, *Ἡ ὁμιλία κγ'*, PG 34, 660C.

10. Μεταφέροντας τὴν βιβλικήν, ἀλλὰ οὐσιαστικῶς λατρευτικὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ταυτίζοντας αὐτὸν τὸν κόσμον μὲ τὸ πλάνημα (ἐξαιτίας τῶν ἀλλαγῶν πρὸς τὸ κακόν), ὁ Διονύσιος μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἁμαρτία ὑφίσταται ὡς μὴ ὑπαρκτὸν θεμέλιον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποῖου ὁ ἀνθρώπινος νοῦς κατασκευάζει πράγματα τὰ ὁποῖα εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχουν. Βλ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, PG 3, 461A. Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐπίσης ἀναφέρει ἐκείνους οἱ ὁποῖοι «τὴν σκιάν καὶ τὸ μάταιον ὡς ὑφεστῶς ὄρωντες καὶ τὸ ἀληθῶς ὄν ὡς μὴ ὄν παραβλέποντες». ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, *Ἐξηγήσεις τοῦ Ἄσματος τῶν ἀσμάτων*, PG 44, 884B.

ὁ πορευόμενος ἐν σκότει ἴδετε φῶς μέγα· οἱ κατοικοῦντες ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς λάμπει ἐφ' ὑμᾶς» (Ήσ. 9, 2). Φαίνεται ὅτι ὁ ἱεράρχης καὶ οἱ ἱερεῖς συνεργοῦν μὲ τὸν νεοφώτιστον βγάζοντας αὐτὸν τελετιστικῶς (συμβολικῶς), ἀπὸ τὸ σκοτάδι καὶ θάνατον, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ μὴ ὄν, εἰς τὸ εἶναι τοῦ τελεστικοῦ φωτὸς τῶν συμβόλων ὡς εἰς τὸν αἰώνιον κόσμον (ὅπως ὁ Χριστὸς ἔβγαλε τὸν Πέτρον ἀπὸ τὴν ταραχὴν τῆς θαλάσσης).

Ἡ φωτιστικὴ φύσις τῆς τελετῆς τῆς ἱερᾶς συνάξεως

Ἡ εὐχαριστιακὴ συνάξις κατὰ τὴν σειρὰν τῶν τελετικῶν ἀκολουθιῶν συνήθως τοποθετεῖται μετὰ ἀπὸ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ οὐσιαστικῶς, ἡ θεία Εὐχαριστία ἴσεται ὡς τὸ νόημα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Κατὰ τὴν θεολογικὴν παράδοσιν τοῦ ἱεροῦ Διονυσίου, ἡ ἱερὰ συνάξις εἶναι «ἡ τελετὴ τῶν τελετῶν»¹¹ καὶ ἡ μετοχὴ τῆς «θεαρχικῆς κοινωνίας»¹². Αὐτὴ ἄγει εἰς ἱερὰν μνήμην «τοῦ θειοτάτου δείπνου, καὶ ἀρχισυμβόλου τῶν τελουμένων»¹³. Ἀπὸ ὅλων τῶν ἱερῶν συμβόλων μονίμως ἡ εὐχαριστιακὴ κοινωνία ὡς ἀνακεφαλαίωσις ὅλων τῶν διακρίσεων εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, κατ' ἐξοχὴν ὀνομάζεται ἡ συνάξις¹⁴. Δὲν θὰ σφάλλαμε ἐὰν ὀνομάζουμε τὴν τελετὴν τῆς συνάξεως ἡ ἀρχικοινωνία¹⁵. Ἡ μετοχὴ εἰς τὸ σύμβολον τῆς ἱερᾶς συνάξεως ἐξασφαλίζει τὴν τῆς μετοχῆς τελειότητα ἐντὸς ὅλων τῶν ἄλλων ἱερῶν συμβόλων¹⁶. Ὡς ἀρχισύμβολον, ἡ ἱερὰ συνάξις εἶναι ἡ πηγὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ πέρας ὅλων τῶν συμβόλων. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶχε ὑπ' ὄψιν τὸ σύμβολον τῆς ἱερᾶς συνάξεως ὅταν ἀνέφερε τὰ λόγια: «Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου ... ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν» (1. Κορ. 2, 6-7).

Κάθε ἄλλη τελετὴ κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ Διονυσίου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατορθώσει τὴν τελειώσιν χωρὶς τὴν «θειοτάτην Εὐχαριστίαν ... τὴν ἐπὶ τὸ ἐν τοῦ τελεσθέντος ἱερουργούσης συναγωγὴν»¹⁷. Τὸ νόημα καὶ τὸ πέρας τῆς εὐχαρι-

11. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, PG 3, 424C.

12. ΙΔΙΟΥ, 428A.

13. ΙΔΙΟΥ, 428B.

14. ΙΔΙΟΥ, 425A.

15. ΙΔΙΟΥ, 453D.

16. ΙΔΙΟΥ 425B.

17. ΙΔΙΟΥ 424D.

στιακῆς κοινωνίας εἶναι ἡ μετάδοσις τῶν θεαρχικῶν μυστηρίων διὰ μέσου τῶν αἰσθητῶν συμβόλων τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου. Ὁ Διονύσιος ὀνομάζει τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον *σεβάσματα σύμβολα* «δι' ὧν ὁ Χριστὸς σημαίνεται καὶ μετέχεται»¹⁸. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρᾶν, ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ στάσις τοῦ Διονυσίου περὶ τῆς φωτωνυμίας ὅταν ὁ ἴδιος ἀναφέρει: «διὸ καὶ φωτωνυμικῶς ὑμνεῖται τὰγαθόν, ὡς ἐν εἰκόνι τὸ ἀρχέτυπον ἐκφαινόμενον»¹⁹. Σημαντικὸν εἶναι νὰ τονίσουμε τώρα τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου ὑπάρξεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐντὸς τῆς ἱερᾶς συνάξεως γίνεται καὶ χωρὶς τῶν μεγάλων ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἐπειδὴ αἱ γνωσιολογικαὶ μας δυνατότητες εἶναι κατὰ τὴν μεταπτωτικὴν μας φύσιν διηρημένα. Ξεχωρίζουν τὴν ἄποψιν τοῦ πατρὸς Λουδοβίκου ὁ ὁποῖος, ἀναφερόμενος εἰς τὸν Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν, ὑποστηρίζει τὴν πρόσβασιν εἰς τὸ θέμα λειτουργικῆς παραδόσεως ὄχι μὲ τὸν αὐστηρῶς *κειμενοκρατικὸν τρόπον*²⁰. Ταυτοχρόνως ὁμοῦς πρέπει νὰ συσχετίσουμε καὶ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ Διονυσίου εἰς τὰ λόγια τῆς λειτουργικῆς τελετῆς, τὰ ὁποῖα «ὡς μεγάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον τὴν ἰσχὺν ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντες»²¹.

Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρᾶν, ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐξηγεῖ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν τῆς ὕλης στοιχείων ἐντὸς τῶν ἱεραρικῶν συμβόλων λέγοντας: «ἐπεὶ μηδὲ δυνατόν ἐστι τῷ καθ' ἡμᾶς νοῦ πρὸς τὴν ἄυλον ἐκείνην ἀναταθῆναι τῶν οὐρανίων ἱεραρχικῶν μίμησιν τε καὶ θεωρίαν, εἰ μὴ τῇ κατ' αὐτὸν ὕλαια χειραγωγία χρῆσαιτο...»²². Ἐν τῇ ἱερᾷ συνάξει ὡς ἐν ἀρχισυμβόλῳ, ἀποκαλύπτεται *par excellence* τὸ ἐνοειδὲς νόημα τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, ἐπειδὴ «κἂν

18. ΙΔΙΟΥ, 437C.

19. ΙΔΙΟΥ, 697C.

20. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ, «Περὶ τὴν μετάφρασιν τῶν Λειτουργικῶν μας κειμένων καὶ τὰ προβλήματά της», ΣΥΝΑΞΙΣ, 72, Ἀθήναι, 1999, σελ. 6. Κατὰ τὸν Βασίλειον τὸν Μέγαν, ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως συνδέεται μὲ τὸν σύμβολον τοῦ βαπτίσματος. Βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΕΓΑΣ, *Λόγος δευτέρος περὶ βαπτίσματος*, PG 31, 1572A.

21. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΕΓΑΣ, *Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*, PG 32, 188C. Βλ. καὶ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, PG 3, 376C.

22. «...τὰ μὲν φαινόμενα κάλλη, τῆς ἀφανοῦς εὐπρεπείας ἀπεικονίσματα λογιζόμενος, καὶ τὰς αἰσθητὰς εὐωδίας, ἐκτυπώματα τῆς νοητῆς διαδόσεως· καὶ τῆς ἀύλου φωτοδοσίας εἰκόνα, τὰ ὕλκᾳ φῶτα· καὶ τῆς κατὰ νοῦν θεωρητικῆς ἀποπληρώσεως, τὰς διεξοδικὰς ἱερὰς μαθητείας· καὶ τῆς ἐναρμονίου πρὸς τὰ θεῖα καὶ τεταγμένης ἕξεως, τὰς τῶν ἐνθάδε διακοσμήσεων τάξεις· καὶ τῆς Ἰησοῦ μετουσίας, τὴν τῆς θειοτάτης εὐχαριστίας μετάληψιν· καὶ ὅσα ἄλλα ταῖς οὐρανίαις μὲν οὐσίαις ὑπερκοσμίως, ἡμῖν δὲ συμβολικῶς παραδέδοται». ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας*, PG 3, 121C-124.

ἐνιαίαν καὶ ἀπλὴν ἔχουσα καὶ συνεπτυγμένην ἀρχήν», ἀναφέρει ὁ Διονύσιος, «εἰς τὴν ἱερὰν ποικιλίαν τῶν συμβόλων φιλανθρωπῶς πληθύνεται, καὶ μέχρι πάσης χωρεῖ τῆς θεαρχικῆς εἰκονογραφίας, ἀλλ' ἐνοειδῶς ἐκ τούτων αὐθις εἰς τὴν οἰκείαν μονάδα συνάγεται, καὶ ἐνοποιεῖ τοὺς ἐπ' αὐτὴν ἱερῶς ἀναγομένους»²³. Ἐκφράζοντας ὅμοιον οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ συμβολισμοῦ, ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς γράφει: «Τοῖς ἐπὶ γῆς, τῆς θείας ἀρετῆς ἀπ' οὐρανοῦ δι' ἔλεον τὸν πρὸς ἡμᾶς τὴν χάριν καταπέμψαι βουλευθεὶς ὁ Θεὸς συμβολικῶς τὴν ἱερὰν σκηνὴν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα κατεσκεύασε· σοφίας οὕσαν ἀπεικόνισμα καὶ τύπον καὶ μίμημα»²⁴.

Ἡ φύσις τοῦ συμβόλου τῆς ἱερᾶς συνάξεως εἶναι ἡ κοινωνικότητα καὶ οἰκουμενικότητα πραγματικότης τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοσμικῆς ὑπάρξεως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ εὐχαριστιακὸν σύμβολον ἐν ἑαυτὸ ζωοποιεῖ καὶ προσφέρει τὴν ταυτότητα εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ἱερὰ σύμβολα. Ἡ ἀλληλοεξάρτησις ὄλων τῶν ἐπὶ μέρους ἱερῶν συμβόλων ἀπὸ τὸ κεντρικὸν σύμβολον, δηλαδή ἀπὸ τὴν Λειτουργίαν τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος Χριστοῦ, ὡς τῆς ἀρχῆς καὶ πέρατος ὄλων τῶν συμβόλων (καὶ τῆς κτίσεως καὶ τῶν τελετῶν), ἐπιβάλλει καὶ τὰ ἐρωτήματα ἐν σχέσει πρὸς τὰς μεταφορὰς τῶν θείων ἐνεργειῶν τῆς ὑπάρξεως εἰς ὄλον τὸν κόσμον. Αὐτὴν τὴν προοπτικὴν μαρτυροῦν καὶ τὰ βιβλικὰ λόγια: «ἐπὶ γὰρ ποδήρους ἐνδύματος (αὐτοῦ) ἦν ὁλος ὁ κόσμος» (Σοφ. Σολ. 18, 24).

Τοιοιουτρόπως, ὁ συμβολισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὸν τρόπον τῆς ἐνώσεως κάθε διακριτικῆς ὑπάρξεως μετὰ τὴν θεοῖδρυμένην καὶ ἐνιαίαν κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Κύριος ὀνομάζων ἑαυτὸν ἡ θήρα, δωρίζει δι' ἑαυτοῦ τὸ ὄντολογικὸν πέρας ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα μέσω τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ὡς τῶν ἰχνῶν τοῦ Κυρίου ἐντὸς τῆς ἱστορίας. Τὰ ὀνομαζόμενα καὶ θεοῖδρυμένα ἴχνη τῶν μελλόντων ἀγαθῶν πραγματοποιοῦν τὸν μυστηριακὸν τρόπον τῆς ἐνώσεως τῆς ἐν ἱστορίᾳ ζωῆς, καὶ τῆς μελλούσης. Αὕτη ἡ πραγματικότης ἐνεφανίσθη εἰς τὸ γεγονός τῆς Ἁγίας Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἡ ἀσύγχυτος καὶ ἀδιαίρετος σχέσις τῆς κτιστῆς φύσεως καὶ ἀκτίστων θεαρχικῶν πραγματικοτήτων, τὸ γεγονός τὸ ὁποῖον προπαντὸς προϋποθέτει τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, καὶ τῆς παντοτεινῆς ὑπάρξεως ἐν Χριστῷ.

Τὸ γεγονός τῆς Ἁγίας Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ ὑφίσταται ὡς τὸ μεῖζον θέμα πολλῶν πατερικῶν συγγραμμάτων. Διὰ μέσου τῶν ἄλλων μυστα-

23. ΙΔΙΟΥ, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, PG 3, 429A.

24. ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, *Κεφάλαια περὶ θεολογίας*, PG 90, 1120B.

γωγικῶν σημασιῶν, ἡ θεουργία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἀποκαλύπτει καὶ τὴν ἐνοποιὸν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ἰσχύουσαν καὶ διὰ τὴν Παλαιὰν καὶ διὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον οἱ ζωντανοὶ (ὁ Πέτρος, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης) καὶ οἱ κεκειμημένοι (ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἡλίας) ἐμφανίζονται ὡς ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχονται, ἀλλὰ μεταβέβηκαν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν (Ἰω. 5, 24). Τὸ ἴδιον ἀντανακλοῦν τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ: «εἰσὶν τινες τῶν ὧδε ἐστῶτων οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσιν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ» (Ματθ. 16, 28), ὅπως καὶ τὰ λόγια: «τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν» (Ματθ. 13, 43). Ἡ πραγματοποίησις τῆς ἐνιαίας δράσεως τῆς τοῦ Θεοῦ Προνοίας περιλαμβάνει καὶ τὴν σχετικὴν ἀλλαγὴν εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας. Ἡ ἀλλαγὴ αὕτη δὲν ὑπονοεῖ τὴν πορείαν πρὸς τὸ χειρότερον, ἀλλὰ μαρτυρεῖ περὶ τῆς θεϊκῆς οἰκονομίας πλήρους ζωῆς ἢ ὁποῖα προσαρμόζεται μὲ τὸν θεοῖδρυμένον θεανδρικὸν τρόπον.

Πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν ἡ Ἁγία Γραφή ἀναφέρει τὰ ἐξῆς λόγια: «...παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλόν (λίαν) καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς...» (Ματθ. 17, 1-2), καὶ τὰ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ: «καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προσεύχασθαι αὐτὸν τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων» (Λουκ. 9, 29). Ἀποκαλύπτων τὴν σταδιακὴν πορείαν τῆς θεϊκῆς σωτηριακῆς οἰκονομίας, ὁ Γρηγόριος Νύσσης λέγει: «γνώσεται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις σύσκιον τῇ οἰκονομίᾳ γενόμενον ... Εἰ γὰρ μὴ συνεσκιάσας αὐτὸς ἑαυτὸν, τὴν ἄκρατον τῆς θεότητος ἀκτῖνα συγκαλύψας τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, τίς ἂν ὑπέστη σου τὴν ἐμφάνειαν. Ἔλθες τὰς τῆς θεότητος ἀκτῖνας τῇ περιβολῇ συσκιάσας τοῦ σώματος»²⁵. Τοῦτου ἔνεκεν, ὁ θεοῖδρυμένος συμβολικὸς ὀρίζων τῆς τῶν κτιστῶν σωτηρίας ἐπιμένει ἀκριβῶς εἰς τὴν στενοτάτην σχέσιν τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, διότι εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου μονίμως τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀκτινοβολοῦσε τὸ ὑποστατικὸν φῶς τοῦ Μέλλοντος Αἰῶνος. Δι' αὐτὸ ἀποκλειστικῶς, τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὑφίσταται ὡς ἡ ὄντολογικὴ ἐλπίς τοῦ *ἀεὶ εἶναι* καὶ τὸ πέρας τῆς ἐνώσεως τοῦ κτιστοῦ μὲ τὸν Ἄκτιστον. Ἀκριβῶς εἰς τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἔγκειται ἡ μεγάλη θεολογικὴ ἀνάγκη τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἵνα ἀναγνωρισθεῖ ὅτι ἡ Ἁγία

25. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, *Ἐξήγησις τοῦ Ἄσματος τῶν ἀσμάτων*, PG 44, 836C.

Μεταμόρφωσις δὲν δύναται νὰ ὑπάρχει ἄνευ τῆς ἐκκλησιολογικῆς προϋποθέσεως τῶν λόγων τοῦ Κυρίου: «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἶμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ γὰρ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ... ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἶμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ» (Ἰω. 6, 54).

Διὰ τὸν Γρηγόριον τῆς Νύσσης, ἐὰν ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ «ἡ κεφαλὴ δὲ τοῦ σώματος ὁ Χριστός, τῷ ἰδίῳ χαρακτῆρι μορφῶν τῆς Ἐκκλησίας τὸ πρόσωπον, τάχα διὰ τοῦτο πρὸς ταύτην βλέποντες οἱ φίλοι τοῦ νυμφίου ἐκαρδιώθησαν, ὅτι τρανότερον ἐν αὐτῇ τὸν ἀόρατον βλέπουσιν· καθάπερ οἱ αὐτὸν τοῦ ἡλίου τὸν κύκλον ἰδεῖν ἀδυνατοῦντες, διὰ δὲ τῆς τοῦ ὕδατος ἀνῆλθης εἰς αὐτὸν ὀρώντες, οὕτω κακείνοι ὡς ἐν κατόπτρῳ καθαρῷ τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον βλέπουνσι τὸν διὰ τοῦ φαινομένου κατανοούμενον»²⁶.

Παρουσιάζοντας τὴν δυνατότητα τῆς δυναμικῆς σχέσεως μεταξὺ τῆς συμβολικῆς (τελεστικῆς) καὶ τῆς φωτιστικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ θεοῦ δώρου ὁ Διονύσιος ὁ Ἄρεοπαγίτης ἀναφέρει: «...οὐδὲ δυνατόν ἐτέρως ἡμῖν ἐπιλάμψαι τὴν θεαρχικὴν ἀκτῖνα, μὴ τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων ἀναγωγικῶς περικεκαλυμμένην, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς προνοία πατρικῆ συμφυῶς, καὶ οἰκείως διεσκευασμένην. Διὸ καὶ τὴν ὀσιωτάτην ἡμῶν ἱεραρχίαν, ἡ τελετάρχης ἱεροθεσία, τῆς τῶν οὐρανίων ἱεραρχιῶν ὑπερκοσμίου μιμήσεως ἀξιόσασα, καὶ τὰς εἰρημένας αὐλοῦς ἱεραρχίας ὑλαίοις σχήμασι καὶ μορφωτικαῖς συνθέσεσι διαποικίλασα, παραδέδωκεν, ὅπως ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς, ἀπὸ τῶν ἱερωτάτων πλάσεων, ἐπὶ τὰς ἀπλὰς καὶ ἀτυπώτους ἀναχθῶμεν ἀναγωγὰς καὶ ἀφομοιώσεις· ἐπεὶ μὴ δυνατόν ἐστὶ τῷ καθ' ἡμᾶς νοῦ, πρὸς τὴν αὐλον ἐκείνην ἀναταθῆναι τῶν οὐρανίων ἱεραρχιῶν μίμησιν τε καὶ θεωρίαν, εἰ μὴ τῇ κατ' αὐτὸν ὑλαία χειραγωγία χρῆσαιτο»²⁷. Τούτου ἕνεκεν καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἱεραρχίας, ἢ, τῆς τοῦ ἱεραρχικοῦ τρόπου ὑπάρξεως, ἀποτελεῖ τὴν ἀφομοίωσιν καὶ τὴν ἔνωσιν μὲ τὸν Θεόν, ἡ ὁποία τεύξεται μὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἱερουργίαν τῶν σεβασμιωτάτων ἐντολῶν, καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἱερουργιῶν εἶναι τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος²⁸. Ἐρμηνεύων αὐτὴν τὴν ἄποψιν τοῦ Ἄρεοπαγίτου ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς προσθέτει: «Ἄρ' ἐστὶν εὐρεῖν τῆς πρὸς Θεὸν ἀφομοιώσεως τελεώτερον; Οὐ μὲν οὔν, οὐδ' εἰπεῖν, οὐδ' ἐννοῆσαι»²⁹. Ἐν πολλῇ θεολογικῇ ἔριδι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὁ Παλαμᾶς ἀναφέρει ὅτι ἡ ἑλληνικὴ (φιλοσοφικὴ) σκέψις ἀδυνατεῖ νὰ προσεγγί-

26. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, *Ἐξήγησις τοῦ Ἄσματος τῶν ἀσμάτων*, PG 44, 949B.

27. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας*, PG 3, 121BC.

28. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, PG 3, 392A.

29. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ἐπέρο τῶν ἱερώς ἠσχηζόντων*, ΕΠΕ 2, 334, 25.

ζει εἰς τὸν νοῦν τὰ ἄλλα ἀρχέτυπα τῶν συμβόλων τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, προσθέτων: «Ὁ δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ζητῶν καὶ ποιῶν ἐκεῖνος ὁ φιλόσοφος, λίγον ἔχων ἔμπρακτον καὶ πρᾶξιν ἐλλόγιμον, δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὸ ἀπλανὲς τοῦ μεταβατικῶς τῶν οἰκείων νοήσεων ἀποδείκνυσι καὶ ὡς λογικὸς ὢν ἤδη τελέως καὶ πρὸς τὸ ἐνοειδὲς τῶν ἀρχετύπων ἀπὸ τῶν μεριστῶν ἱερῶν συμβόλων ἀνάγεσθαι δύναται, τελειῶν δι' ἑαυτοῦ νοητῶς τὰ προκείμενα καὶ αὐτὸς δι' αὐτῶν μυστικῶς τελειούμενος ὃς ἔσθ' ὅτε καὶ τῆς ὑπερτελοῦς θεάς καὶ ἀναβάσεως διὰ τῆς πνευματικῆς ἐπιτυγχάνει προσευχῆς»³⁰. Εἰς τὸ φῶς τῶν λόγων αὐτῶν ἐμφανίζεται οὐσιακῶς ἡ μεγάλη προσπάθεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑπερασπίσεως τοῦ ἡσυχασμοῦ. Πρωτίστως, ὁ τίτλος τῆς ἤδη ἀναφερομένης πραγματείας αὐτοῦ βασίζεται εἰς τὰ τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου γεγραμμένα, διότι ἡ προσπάθεια τοῦ Παλαμᾶ νὰ ὑπερασπίζεται *τοὺς ἱερῶς ἡσυχάζοντες*, ἀποκαλύπτει σαφῶς τὴν πρόθεσιν τῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ εἴδους ὑπερασπίσεως. Δι' αὐτὸ ὁ Παλαμᾶς γράφει: «Τοιαύτη δὲ ἐστὶν ἡ τῶν ἐφ' ἡμῶν εὐσεβῶν καὶ ἐλλογίμων ἀνδρῶν, ἀνδρικῶς ὄντως ἀποτιναξαμένη τὸ βλάπτον καὶ τὸ λυσιτελὲς ἀπολεξαμένη καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ συστήσασα καὶ ἐμμελῶς ἀρμοσαμένη τῇ σοφίᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἐγὼ μὲν οὖν ταύτη τάληθες ἔχειν οἶομαι»³¹.

Εἰς ἄλλον μέρος τῆς πραγματείας αὐτῆς, θεολογῶν περὶ τοῦ φωτὸς, ὁ Παλαμᾶς ἀναφέρει μαρτυρίας τῶν προγενεστέρων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, γράφων: «Τοῦτο γὰρ τὸ φῶς καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς καὶ βασιλῆος ὁ Μέγας θεότητα σαφῶς καλοῦσι. 'Φῶς', φησὶν, 'ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοὺς ὄρους τοῖς μαθηταῖς' καὶ αὐθις 'λαμπρότερος ἑαυτοῦ ἐφαίνετο ὁ Κύριος, τῆς θεότητος παραδειξάσης τὰς ἀκτῖνας αὐτῆς' καὶ πάλιν, «ἐφαίνετο τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν, ὡς δι' ὑελίνων λαμπρότερον, διὰ τοῦ προσκνητοῦ σώματος ἡ τοιαύτη διαυγάζουσα δύναμις». Ὡστε οὐ τοῦ σώματος ἦν ἀπλῶς ἡ δόξα αὕτη, ἀλλὰ τῆς θείας φύσεως, ἥτις ἐν μιᾷ τῶν ἐν αὐτῇ ἁγίων ὑποστάσεων τῷ προσκνητῷ ἐκείνῳ συνημμένη σώματι, πᾶσαν τὴν ἰδίαν ταύτην δόξαν καὶ θεοπρεπῆ λαμπρότητα ἐνέθηκεν αὐτῷ. Διὸ καὶ ὁ μέγας Μακάριος δόξαν τοῦτο προσηγόρευσε τοῦ Πνεύματος. Πῶς οὖν ἡ θεότης, ἡ λαμπρότης καὶ δόξα τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης, νῦν μὲν ἔσται νῦν δ' οὐκ ἔσται, γινομένη τε καὶ ἀπογυνομένη, φαινομένη τε καὶ ἀφανιζομένη, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀναξίων κρυπτομένη, ἀλλ' εἰς τὸ μὴ ὄν χωροῦσα οἶα τὰ φάσματα καὶ τὰ τοιαῦτα

30. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ἐπέρο τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων*, ΕΠΕ 2, 276, 11.

31. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ἐπέρο τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων*, ΕΠΕ 2, 304, 5.

σύμβολα και αινίγματα και ὅσα παρὰ τῶν παντόλμων ὀνομάζεται τούτων, οἱ και τοὺς ἐλέγχους ὡς αὐτοῖς συμμαρτυροῦντας παρήγαγον, Διονύσιόν τε τὸν θεῖον και Μάξιμον, οὐ συνορῶντες ὡς ἀναλογικῶς τε και ἀναγωγικῶς θεολογίας σύμβολον τὸ ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ Κυρίου φῶς ὁ σοφὸς τὰ θεῖα προσηγόρευσε Μάξιμος;»³².

Ἡ ἄρνησις τῆς δυνατότητος μετοχῆς τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀκτίστων ὑποστατικῶν ἐνεργειῶν, ὡς τελικὸς σκοπὸς τῶν ἀντιπάλων τοῦ Παλαμᾶ, παριστάνει και σήμερον ἀρκετὰ προβλήματα τῆς προσβάσεως εἰς τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ. Ἡ δυνατότης τῆς διχογνωμίας εἰσβάλλουσα τὸ πλαστὸν χάσμα μεταξὺ τοῦ αἰδίου προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ και τῆς Ἐκκλησίας, ἀναποφεύκτως προβληματίζει και τὴν πραγματοποίησιν τῆς λογικῆς ὑπάρξεως τῆς κτίσεως, ὡς τῆς θεϊκῆς ἐντολῆς, ἐκφραζομένης διὰ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου: «ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται καὶ γὰρ ἐργάζομαι» (Ἰω. 5, 17). Ἡ λεγόμενη διχογνωμία ἐπιβάλλει π.χ. ἐπόμενα ἐρωτήματα: ὑπάρχει τὸ πρόσωπον ἄνευ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ; Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρᾶν, πότε ἀρχίζει ἡ υἱοθεσία τῶν πιστῶν; Ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία, δηλαδὴ ἡ σημασία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας; Μήπως εἶναι ἡ γνῶσις τῶν ὄντων; Ἐπομένως, θὰ ὑπάρχει ἡ ὄχι ἡ ἱεραρχία μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, ὁπότε θὰ ἐμφανισθῆ ἡ ἀπόλυτος θεογνωσία; Ποιὰ εἶναι ἡ θεϊκὴ ἔννοια τῆς ιστορικῆς δράσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ; κ.τ.λ.

Φαίνεται ἐντελῶς ἄτοπον ἵνα διαχωρίζεται ἡ ἔννοια τοῦ φωτὸς τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν τελεστικὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας ὡς Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Αἱ θεοπαράδοτοι ὑμνητικαὶ διδασκαλῖαι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐκφράζουν σαφῶς τὴν ἐνότητα τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀκτίστου φωτὸς Αὐτοῦ και τῆς Ἐκκλησίας Αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ ἀπόστολος Παῦλος διὰ τῆς θείας ἀποκαλύψεως ὀνομάζει τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ δὲν διαιρεῖται ἀπὸ τὰ εὐχαριστιακὰ λόγια τοῦ Κυρίου: *Λάβετε, φάγετε τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμα μου... (καὶ) πίετε... πάντες τοῦτο ἐστιν τὸ αἷμα μου...* Πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν εἶναι ἀναμφισβήτητοι και οἱ λειτουργικοὶ λόγοι *Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν πνεῦμα ἐπουράνιον...* Τὸ θεανθρώπινον γεγονός τῆς τοῦ Χριστοῦ θεαρχικῆς Μεταμορφώσεως ἀποδεικνύει ταῦτὸν τὸν χαρακτήρα τῆς ἀποκαλύψεως τῆς Ἐκκλησίας. Τούτου ἕνεκεν και ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐπιμένει εἰς τὸν σύνδεσμον τῆς τῶν συμβόλων μετοχῆς και τῶν θεϊκῶν πραγματικότητων, ἀναφέρον τὰ λόγια: «...εἰσέλθωμεν ἀπὸ τῶν

32. ΙΔΙΟΥ, ΕΠΕ 2, 452, 11-454.

αἰτιατῶν εἰς τὰ αἰτία, κατὰ τὴν ἱερὰν ἡμῶν σύναξιν, καὶ τὴν εὐπρεπῆ τῶν νοητῶν, Ἰησοῦ φωταγωγοῦντος, ὀψόμεθα θεωρίαν, τὸ μακάριον ἀποστίλβουσαν ἐμφανῶς τῶν ἀρχετύπων κάλλος». Ἐν συνεχείᾳ ὁ Διονύσιος προσθέτει καὶ τοὺς ἐπομένους λόγους: «...ὧ̄ θειοτάτη καὶ ἱερὰ τελετή, τὰ περικείμενά σοι συμβολικῶς τὰ ἀμφιέσματα τῶν αἰνιγμάτων ἀποκαλυψαμένη, τηλαυγῶς ἡμῖν ἀναδείχθητι, καὶ τὰς νοεράς ἡμῶν ὄψεις ἐνιαίου καὶ ἀπερικάλυπτου φωτὸς ἀποπλήρωσον»³³. Τὸ σχετικὸν κείμενον τοῦ Γεωργίου Παχυμέρη ἀναφέρει τὸ ὄνομα Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τὰ λόγια: «Ἄλλ' ὧ̄ πάσχα τὸ μέγα καὶ ἱερόν! Τὸ ἡμέτερον γὰρ πάσχα, καὶ ἡ τοιαύτη ἱερὰ τελετή, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, πρὸς ὃν ποιεῖται τὸν λόγον ὁ ἅγιος, ἵνα ἀποκαλύψῃ τὰ ἀμφιέσματα, καὶ ἀποπληρώσῃ τοῦ ἐνιαίου φωτός»³⁴. Τούτου ἔνεκεν, ἐπιβάλλεται ὡς πολὺ σημαντικὴ ἢ ἀνάγκη τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ θεμελίου τῆς σωτηρίας ἐντὸς τοῦ τελεστικοῦ συμβολισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς κτίζει τὴν Ἐκκλησίαν Αὐτοῦ μετὰ τὴν σοφίαν καὶ πρόνοιαν (Ἐρμ. Ὅρ. I, III, 4), διὰ μέσου τῆς Ἐκκλησίας διαδίδει τὰς ἀποκαλύψεις καὶ ὁράσεις (Ἐρμ. Ὅρ. IV, XXII, 3), ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον λέγει ἐν μορφῇ τῆς Ἐκκλησίας (Ἐρμ. Παρ. IX, LXVIII, 1), καὶ ἐπίσης, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον συσχετίζεται μετὰ τὸν Ὑῖον τοῦ Θεοῦ (Ἐρμ. Παρ. IX, LXVIII, 1). Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ θεϊκὴ ἀποκάλυψις ἔρχεται ἀπὸ τοῦ τελεστικοῦ ὄντος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὄχι ἄλλοθεν. Ἀπὸ τὴν αὐτὴν προοπτικὴν, ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς θεολογεῖ: «Τῶν δὴ τοῦ μεγάλου Διονυσίου ῥήσεων, ὅσας ἔλαθεν ὁ φιλόσοφος καθ' ἑαυτοῦ προβαλόμενος, πολλὰς ἔτ' οὐσας καταλιπὼν μιᾶς μνημονεύσω, τῆς τελευταίας. Φησὶ τοίνυν ἐν τῷ πρώτῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας: ἄπαση τοῦτο κοινὸν ἱεραρχία τὸ πέρας, ἢ πρὸς Θεὸν καὶ τὰ θεῖα προσεχῆς ἀγάπησις, ἐνθέως τε καὶ ἐνιαίως ἱερουργουμένη, καὶ πρό γε τούτου ἢ τῶν ἐναντίων παντελής καὶ ἀνεπίστροφος ἀποφοιτήσις, ἢ γνῶσις τῶν ὄντων ἢ ὄντα ἐστίν, ἢ τῆς ἱερᾶς ἀληθείας ὄρασις τε καὶ ἐπιστήμη, ἢ τῆς ἐνοειδοῦς τελειώσεως ἐνθεὸς μέθεξις'. Συλλογίζεται τοίνυν ἐκ τούτων ὁ φιλόσοφος οὕτως: τῶν ἡμῖν ὑπὸ Θεοῦ δεδομένων ἱεραρχία τὸ κράτιστον· τέλος δὲ ταύτης ἢ γνῶσις τῶν ὄντων, ὡς ἡ ῥῆσις αὕτη διδάσκει· τῶν ἐν ἡμῖν ἄρα τὸ ἄριστον ἢ γνῶσις τῶν ὄντων ἐστὶ, ταῦτόν δ' εἰπεῖν ἢ φιλοσοφία'. Ῥημάτων ὄντως ἔοικεν ἤχου, ἀλλ' οὐ διανοίας ἀπαῖειν ἀγίας»³⁵.

33. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ, *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, PG 3, 428C.

34. ΙΔΙΟΥ, 456BC.

35. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Υπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων*, ΕΠΕ 2, 552, 73 (17) - 554, 1.

Ἡ βασικὴ διάκρισις μεταξὺ τῆς παρουσίας καὶ τῆς μελλούσης θεογνωσίας

Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ ἄνω λεχθέντα εἶναι σαφές ὅτι ἡ πατερικὴ θεολογία τοῦ φωτὸς προϋποθέτει τὴν συνείδησιν περὶ τῆς ὑποδοχῆς τῆς ἐν μορφῇ αἰεδίου χριστοειδοῦς ζωῆς. Ἡ Ἐκκλησία ὡς θεοϊδρυμένη ἱεραρχικὴ κοινωνία, δηλαδὴ ὡς ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ τὴν ἐμφανῆ προνοητικὴν ἱεραρχικὴν δρᾶσιν ἐντὸς τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸν τριαδικὸν Θεόν. Οὐσιαστικῶς ἡ Ἐκκλησία πραγματοποιεῖ, τουτέστιν ἐνεργεῖ εἰκονικῶς, τὴν θεοϊδρυμένην θεανθρωπίνην σχέσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου· δὲν πρόκειται περὶ κάποιας προσωρινῆς ἢ ἐπιτόλαιας ἀνθρωπίνης δράσεως. Ἐπομένως, ὁ σκοπὸς τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας παριστάνει τὴν ἐξομοίωσιν καὶ τὴν ἔνωσιν τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸν Θεόν, ὅσον εἶναι δυνατὸν εἰς ἡμᾶς. Ἐνεκεν τούτου, ἡ πατερικὴ θεολογικὴ παράδοσις μαρτυρεῖ ὅτι εἰς τὸν συνολικὸν τελεστικὸν συμβολισμόν τῆς Ἐκκλησίας κάθε προσευχὴ ἔχει τὴν κοινωνίαν τοῦ Χριστοῦ ὡς τὴν πηγὴν καὶ τὸ πέρας ἑαυτῆς. Αὐτὸ τὸ δεδομένον προϋποθέτει κάθε σοβαρότητα ἐντὸς τοῦ ἠθους τῆς τελεστικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀναποφεύκτως, ἡ ἱστορικὴ ἔννοια τῆς εἰκόνας καὶ ἡ κατάστασις τῆς Ἀληθείας ὡς τῆς ζωῆς τοῦ Μέλλοντος Αἰῶνος παρίστανται ὡς ἀλληλοδιακρινόμενοι (δηλαδὴ διαφορετικοὶ κατὰ τὸ τῆς Προνοίας ἐπίπεδον), ἀλλὰ ταυτοχρόνως ὄχι ἀλληλοδιαιρούμενοι ὡς ἄσχετοι τρόποι τῆς ἐνοειδοῦς ὑπάρξεως. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔχει διηγηθεῖ περὶ τῆς ὀραματικῆς πείρας αὐτοῦ, μὴ δυνάμενος νὰ διακρίνη ἂν τὸ γεγονός ὑπέφερε διὰ τοῦ σώματος ἢ ἐκτὸς αὐτοῦ (2. Κορ. 12, 23). Ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὁμοίως καὶ τὴν ἐπίγνωσιν ὡς δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι (1. Κορ. 13, 12) καὶ ἡ προέλευσις τῆς ἐπίγνώσεως αὐτῆς ἀναγνωρίζεται ἐντὸς τοῦ τελετιστικο-συμβολικοῦ τρόπου ὑπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας. Παρ' ὅλα αὐτά, ὁ ἀπόστολος Παῦλος παραδίδει εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν δυνατότητα τῆς θεογνωσίας ἐντὸς τοῦ Μέλλοντος Αἰῶνος, ἡ ὁποία θὰ ἀποκαλυφθεῖ κατὰ τὴν ὀλικὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ὡς ἐπίγνωσις προσώπου πρὸς πρόσωπον, λέγων: «τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη» (1. Κορ. 13, 12). Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ τρόπος ὑπάρξεως τῆς εἰκόνας (ἢ Καινὴ Διαθήκη), ὅπως προγενεστέρως καὶ ὁ τρόπος τῆς ὑπάρξεως τῆς σκιᾶς (ἢ Παλαιὰ Διαθήκη), ὑπόκειται εἰς τὴν τῆς κτίσεως θνησιμότητα. Οὐδεὶς θνητὸς δύναται νὰ κατορθώσῃ τὴν Μέλλουσαν θεογνωσίαν, καὶ τοῦτο μαρτυροῦν τὰ βιβλικὰ λόγια: «καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἀδὰμ καὶ κατέκτισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς καὶ ἔταξε τὰ Χερουβὶμ καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς» (Γεν. 3, 24).

Διὰ τὸ πολὺ σημαντικὸν θέμα θεογνωσίας τοῦ ἀποστόλου Παύλου κατ' ἐξοχὴν ἀξιοσημείωτα εἶναι τὰ λόγια τοῦ Μακαρίου τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν πραγματείαν αὐτοῦ *Περί ὑψώσεως νοός* παρατηρεῖ ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὴν τωρινὴν ἱστορικὴν ζωὴν των δύνανται νὰ κοινωνοῦν τὰ θεϊκὰ ἀγαθὰ καὶ μυστήρια *ἐμπειρικῶς τυπικά*. Αὐτὸ τὸ λέγει διὰ τῶν ἐπομένων λόγων: «Μουσῆς ὁ μακάριος ὑπέδειξε τύπον διὰ τῆς τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐπιλαμπύσεως τοῦ Πνεύματος δόξης, ἣ οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀτενίσαι ἐδύνατο, πῶς ἐν τῇ τῶν δικαίων ἀναστάσει τὰ σώματα δοξασθήσεται τῶν ἁγίων· ἦν δόξαν ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν τῷ εἴσω ἀνθρώπῳ αἱ πισταὶ τῶν ἁγίων ἔχουν καταξιοῦνται ψυχαί ... Τὴν δόξαν ἦν ἐντεῦθεν αἱ τῶν ἁγίων πλουτοῦσι ψυχαί, ἐκείνη καλύψει καὶ ἀμφιάσει τὰ γυμνά σώματα ἐν τῇ ἀναστάσει ... καὶ τότε λοιπὸν σώματι καὶ ψυχῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ Θεοῦ ἅμα διηνεκῶς ἀναπαύσονται»³⁶.

Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρᾶν, τὴν τελεστικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀπόστολος Παῦλος συμβολικῶς περιγράφει διὰ τῶν λόγων: «ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμφορον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξει αὐτῷ τὰ πάντα» (Φιλ. 3, 20-21), καὶ ἐπίσης διὰ τῶν λόγων: «ἐν ἐνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἕλληνες εἴτε δοῦλοι εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἰς ἐν πνεῦμα ἐποτίσθημεν, καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἐν μέλος ἀλλὰ πολλά» (1. Κορ. 12, 13-14). Ἡ ἐκκλησιολογικὴ ἔννοια τῆς ὀνομαζομένης ὀλικῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον προέρχεται ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα λόγια περὶ τοῦ ἐνὸς σώματος καὶ τῆς μετασχηματίσεως τοῦ σώματος τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμφορον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι μὲ τὴν κατάκτησιν τοῦ θανάτου ὁ Κύριος θὰ ἐνεργήσει τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἐκκλησίας εἰσάγων τὴν κατάστασιν τῆς Ἀληθείας. Τότε οἱ ἀναστημένοι θὰ βλέπουν τὸν Κύριον ὀλικῶς, καὶ ὄχι μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς θεογνωσίας τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὁ ὁποῖος ἔβλεπε τὰς θεϊκὰς πραγματικότητας μὴ γνωρίζων ἐὰν τὰ ἔβλεπε ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ σώματος αὐτοῦ (2. Κορ. 12, 23), ἀλλὰ θὰ τὸν γνωρίζουν μὲ τὰ οὐράνια σώματα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαφορετικῆς δόξης τῶν οὐρανίων καὶ τῶν γήινων σωμάτων (1. Κορ. 15, 40). Οἱ ἀναστημένοι

36. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΕΓΙΠΤΙΟΣ, *Λόγος περὶ ὑψώσεως τοῦ νοός*, PG 34, 889C-892A.

θά γίνουν «τὰ γενήματα ... τοῦ φωτός»³⁷ καὶ θὰ λάβουν τὰ οὐράνια σώματα κατὰ τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει / σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν ... ἐγένετο ὁ πρῶτος Ἄδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἄδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιούν» (1. Κορ. 15, 43-45).

Συμπέρασμα

Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅλα τὰ προλεχθέντα συμπεραίνουμε τελικῶς ὅτι ἡ ὕπαρξις τῶν διαφορετικῶν προσεγγίσεων εἰς τὸν ἐνοειδῆ χαρακτήρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως δὲν προϋποθέτει ὅπωςδὴποτε τὴν ἀπόκλισην τῆς ἐκφράσεως τοῦ ἀληθινοῦ τρόπου τῆς μαρτυρίας τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς ὁ κανόνας ὅμως μπορεῖ νὰ ἐπικρατήσῃ μόνον ὅταν οἱ διαφορετικοὶ τρόποι τῆς μαρτυρίας τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ προέρχονται ἐκ τοῦ ἰδίου ὄντος τῆς Ἐκκλησίας (ὡς τοῦ κοινωνικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ), διότι ὅλαι αἱ θαυμασταὶ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου ὁδηγοῦν εἰς τὸ ἓν καὶ μοναδικὸν Μυστήριον, δηλαδὴ εἰς τὸ θεοοἰδρυσμένον Μυστήριον τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος Χριστοῦ.

Τούτου ἕνεκεν, ὅλαι αἱ θεολογικῶς ἀντίθεται ἀπόψεις ἀνάμεσα εἰς τὴν κατ' οὐσίαν ἀτομικὴν προσέγγισιν εἰς τὸ θέμα τῆς τοῦ θεοποιοῦ φωτός θεωρίας, καὶ εἰς τὴν σχετικὴν ἐκκλησιαστικὴν προσέγγισιν, περιέχουν ὡς τὴν βασικὴν τῶν ἀφορμῶν τὸν ἀκραῖον ἀτομισμὸν τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐκκλησιαστικοῦ (κοινωνικοῦ) περιεχομένου. Τούτου ἕνεκεν, καὶ ἡ λύσις τοῦ μείζονος θέματος αὐτοῦ, εὐρίσκεται εἰς τὴν κοινωνικὴν ἐπίγνωσιν τῆς μαρτυρίας τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ, ἐκ μέρους ὄλων τῶν πιστῶν, διὰ νὰ μὴ βρεθῇ κανεὶς εἰς τὴν πλευρὰν ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶναι «βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεῦν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν πρὸς ἡμᾶς οἱ προφῆται» (Λκ. 24, 25) καὶ οἱ ἀξιόπιστοι πατέρες τοῦ θεοοιδρυσμένου ἱεραρχικοῦ κοινωνικοῦ ὄντος, τουτέστιν τῆς συμβολικῆς (τελεστικῆς) ἀδελφολαγαπητικῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας.

37. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Ἐπέρο τῶν ἱερωῶς ἠσυχασόντων*, ΕΠΕ 2, 482, 19.